

VENTS DE L'EST: COMUNISMES FUTURS —

SEMINARI PEI OBERT

2 – 3 Març 2018

Museu d'Art Contemporani de Barcelona

Dirigit per Marcelo Expósito i Jaime Vindel, com una part de l'eix «Imaginació política i materialisme cultural» del PEI Programa d'Estudis Independents del MACBA

PROGRAMA

Divendres 2 de març

11 h Presentació a càrrec de **Jaime Vindel** i **Marcelo Expósito**, directors del seminari

11.30 h **Jodi Dean**

Teoria del camarada

Com a filosofia del proletariat, el marxisme sosté la promesa i la possibilitat de noves formes de relació, noves maneres de ser humans. Enfront de l'explotació i la desigualtat capitalistes, el marxisme convida a lluitar per acabar amb les jerarquies i la dominació i entaular noves relacions de companyonia i solidaritat. La meua intervenció se centra en el camarada com a forma de tractament social, figura de relació política i portador d'expectatives d'acció. Presenta quatre tesis sobre el camarada, i n'emfatitza el caràcter genèric i intercanviable. Aquesta genericitat, la semblança dels que són a la mateixa banda, obre un camí per sortir de l'atzucac de sistemes i supervivents prominent en l'esquerra contemporània.

12.45 h Pausa / cafè

13 h **Christina Kiaer**

L'art de la producció, de Lenin a Stalin

L'«art de la producció», o productivisme, que sorgeix amb l'avantguarda constructivista russa poc després de la Revolució de 1917, ha estat elogiat com una de les formes més radicals de l'art socialista. Els artistes van deixar de banda les formes tradicionals de creació artística i es van bolcar en la producció massiva

com a artistes-obrers o productivistes. En aquesta conferència, ampliarem el concepte d'art productivista més enllà dels primers anys revolucionaris fins a endinsar-nos en la dècada dels trenta, sota Stalin i els plans quinquennals, quan no esperem trobar-lo. L'avantguarda constructivista ja no era operativa, però els artistes van continuar concebant la seva obra com una tasca col·lectiva i orientada a les masses en la producció de cartells, material cultural, pel·lícules i fins i tot pintura a l'oli.

14.15 h Pausa / dinar

16.30 h **Anselm Jappe**

Back to the USSR. El comunisme soviètic com a via autònoma cap al capitalisme

Es possible referir-nos encara al terme comunisme? I si aquest terme sembla haver quedat compromès per sempre a causa de l'experiència soviètica, quin és l'aspecte més aterridor d'aquesta experiència? La violència? Sens dubte. Però la violència no era una particularitat exclusiva del comunisme. La dimensió utòpica? Potser n'era l'aspecte més positiu. La seva oposició al món capitalista, que seria «natural»? Potser el problema és aquest: el comunisme d'Estat no va trencar mai amb les bases de la societat de la mercaderia –els diners i el treball–, i fins i tot les va implantar en una societat «endarrerida». Es tractava d'una modernització forçada que, tanmateix, s'ha mantingut com un desenvolupament secundari, i menor, de la societat mundial de la mercaderia. L'esfondrament de l'URSS no va ser una victòria del capitalisme, sinó una fase de la seva crisi global. Més endavant, aquesta crisi també ha afectat els països centrals del capitalisme.

17.45 h **César Rendueles**

Males notícies: materialisme. Apunts per a una reformulació praxeològica del programa materialista

Abans de fossilitzar-se per convertir-se en la filosofia oficial del bloc soviètic, el materialisme històric va sorgir en un context intel·lectual molt concret: les polèmiques de Marx i Engels amb l'esquerra hegeliana de mitjans del segle XIX. És possible reformular els termes d'aquest debat fundacional, alliberat d'adherències espúries, a la llum de les ciències socials i la crítica cultural contemporànies? La proposta materialista sembla particularment útil i urgent en un moment de fort reflux neoidealista en el qual els centres de creació d'hegemonia

tenen com a objectiu privilegiat la producció de polítiques del sensible que incrementin l'acceptació inqüestionada de la facticitat present.

Dissabte 3 de març

10.30 h **Athena Athanasiou**

La desposseïció com una epistemologia de la criticitat

Els gestos emergents de dissensió col·lectiva plantegen la qüestió de la política com una qüestió de pertinença (*belonging*) i no pertinença (*un-belonging*), respecte als altres i al món, enfront de la distribució globalitzada de capital, recursos i cossos. També proporcionen la base per a un nou compromís crític i una reimaginació reflexiva de la «democràcia» i el «comunisme» en un moment marcat per una corporativització neoliberal de l'esfera pública, però també per la securització de l'espai nacional a través del rebuig de la migració. Des d'aquesta perspectiva, la criticitat cartografia el rastre de la «capacitat de respondre» (*response-ability*) històrica i política que permet proposar imaginaris alternatius potencials. La criticitat implica l'estructura excèntrica i desposseïda del subjecte davant les condicions de la seva emergència, cosa que comporta implicacions importants per a epistemologies situades i futures resistències.

11.45 h **María Eugenia Rodríguez Palop**

Som i serem les mateixes persones després de beure i viure del comú?

El comú, els comuns, els béns comuns, el bé comú, el procomú, el caràcter comunal... Diverses i matisades maneres d'apel·lar a una activitat i a una gestió comunitària que avui resulta molt seductora per a bona part de la ciutadania i que ha arribat a adquirir una indubtable rellevància política. Però, en què es tradueix avui aquesta aspiració secular que s'enfronta en la mateixa mesura a l'omnipotència de l'Estat i al salvatgisme del mercat? Quins pressupòsits antropològics i morals exigeix la definició i la gestió del comú? Quin tipus de transformacions polítiques hauríem d'abordar per parlar seriosament d'un món en comú?

El comú apel·la a la necessitat de reconstruir els vincles que ens alliberen, a una filosofia relacional que interioritza tant la nostra radical vulnerabilitat com la normalitat de la interecodpendència: la dependència dels altres i de la base material que ens sustenta. El clàssic subjecte immune i autosuficient és ara un

subjecte que només es concep a si mateix en la seva relació amb les altres persones, en l'experiència compartida, contextual, afectiva, dialògica i narrativa. Com afecta la filosofia del comú el discurs clàssic dels drets humans? Som i serem les mateixes persones després de beure i viure del comú?

13 h Pausa

13.15 h **Gerardo Pisarello**

El municipalisme i la construcció del comú

14.30 h Pausa / dinar

16.30 h **Maurizio Lazzarato**

Les guerres de raça, sexe i classe després del col·lapse financer

El col·lapse del sistema financer ha provocat una doble ruptura del model neoliberal vigent des de la derrota de l'estranya revolució del 68. La primera correspon a la «crisi» del deute i el sorgiment de la seva figura subjectiva de l'«home endeutat»; i la segona, a una radicalització de les polítiques neoliberals que provoca una concentració encara més gran de la riquesa i el patrimoni i la transformació de l'home endeutat en home neofeixista, neoracista, neofonamentalista, neonacionalista. En aquesta conferència intentarem analitzar aquesta situació, que ha introduït un nou concepte de «guerra».

17.45 Pausa

18 h **Franco Berardi, Bifo**

La segona arribada (de què?)

Presentació i projecció de la pel·lícula *Comunisme futur*

La pel·lícula *Comunisme futur* és un viatge vertiginós a través del segle XX que s'explica des d'una doble perspectiva: primer, retrospectivament, des del punt de vista de la Revolució russa de 1917, i després des de l'espiral de bogeria on s'ha precipitat el segle XX. A partir d'arxius russos i italians del moviment dels treballadors, de l'Istituto Luce-Cinecittà i d'altres múltiples fonts del mediactivisme contemporani, Andrea Gropplero, en col·laboració amb Paolo Marzoni, ha muntat una pel·lícula caòtica, un objecte visual dinàmic recombinant.

La imatge del segle esmicolat en el calidoscopi artístic i mediàtic es recompon aquí amb un muntatge fluid de fragments visuals d'alt contingut emocional. El grafisme de l'avantguarda russa dels anys vint, l'animació futurista i la imaginació cubista s'entrecreuen amb la poesia visual protopunk dels setanta. La pel·lícula és un remix de mems visuals capturats a través de l'imaginari del segle passat, però és també una anticipació del que es trobarà la cinematografia com a resultat de l'explosió de l'Infoesfera. El cinema futur serà una recombinació permanent de fragments procedents del *datascape* del ciberespai.

La pel·lícula obre un ventall sorprenent de possibilitats: després del fracàs del primer segle, el comunisme torna perquè és l'única sortida de l'infern, l'única possibilitat de recompondre la solidaritat social i la pau global després del caos de l'època trumpista. Per explicar la tragèdia del segle passat i il·luminar una mica la foscor actual, Gropplero ha fet servir un recurs arriscat: ha posat en escena, com a narrador, un idiota, un personatge visiblement pertorbat, paranoic obsessiu, interpretat per Franco Berardi, també conegut com Bifo.

TALLERS PREVIS

Dimecres 28 de febrer i dijous 1 de març, de 16 a 19 h

Una plataforma filosòfica i política per pensar els comuns

A càrrec de María Eugenia Rodríguez Palop

La filosofia dels comuns és profundament transformadora, rupturista i revolucionària. Exigeix replantejar-se el pressupòsit antropològic que fa segles que interioritzem, superar el mite de l'egoisme com a pressupòsit racional i el narcisisme i la competència com a motor del benestar col·lectiu. Exigeix que renunciem a la racionalitat estratègica com a concepte omnicomprensiu de racionalitat, per tal de pensar-nos com a éssers comunicatius, empàtics i narratius. La filosofia dels comuns descansa en una ètica de la responsabilitat i de la cura que parteix de la nostra radical vulnerabilitat, de la nostra interecodependència, i que posa en valor la nostra experiència compartida i l'aprenentatge moral que n'hem extret. Per això, una comunitat política dels comuns no es pot articular des de qualsevol plataforma moral, filosòfica o ideològica. Ha de girar entorn de la deliberació democràtica, la distribució del poder i la riquesa, la descentralització i l'autogovern, la sostenibilitat i la feminització de l'espai públic. En una comunitat

dels comuns, els nostres drets individuals s'haurien de desvincular de l'arrel protoliberal on estan ancorats i passar a llegir-se des d'una visió relacional, perquè no serien instruments defensius, sinó ponts per al diàleg; eines útils en la construcció i la reconstrucció permanent d'un destí comú.

L'art de la producció, de Lenin a Stalin

A càrrec de Christina Kiaer

L'«art de la producció», o productivisme, que sorgeix amb l'avantguarda constructivista russa poc després de la Revolució de 1917, ha estat elogiat com una de les formes més radicals de l'art socialista. Els artistes van deixar de banda les formes tradicionals de creació artística i es van bolcar en la producció massiva com a artistes-obrers o productivistes. En aquest taller, ampliarem el concepte d'art productivista més enllà dels primers anys revolucionaris fins a endinsar-nos en la dècada dels trenta, sota Stalin i els plans quinquennals, quan no esperem trobar-lo. L'avantguarda constructivista ja no era operativa, però els artistes van continuar concebant la seva obra com una tasca col·lectiva i orientada a les masses en la producció de cartells, material cultural, pel·lícules i fins i tot pintura a l'oli.

Durant el taller, analitzarem fragments del meu treball sobre el productivisme (*Imagine No Possessions: The Socialist Objects of Russian Constructivism*); sobre el pintor Aleksandr Deineka; sobre la cultura visual de l'antiracisme soviètic; i també el meu treball més recent sobre metodologia històrica, el llibre *Revolution Every Day: A Calendar* (Milan: Mousse, 2017), on es combinen fonts primàries, entrades de diaris, manifestos i anàlisi crítica per posar en relleu les aspiracions del primer socialisme soviètic.

BIOGRAFIES

ATHENA ATHANASIOU

Professora d'Antropologia Social i Teoria del Gènere a la Universitat Panteion de Ciències Polítiques i Socials d'Atenes. La seva recerca se centra en temes de gènere, feminisme i teoria queer, biopolítica, tecnologies del cos, moviments antimilitaristes, afecte, nacionalisme i memòria. Entre les seves publicacions, destaca el llibre *Dispossession: The Performative in the Political* (Polity Press, 2013), amb Judith Butler i *Agonistic Mourning: Political Dissidence and the Women*

in Black (Edinburgh University Press, 2017). Ha estat investigadora al Center for the Study of Social Difference, Columbia University. És membre del consell editorial de les revistes *Critical Times* i *Feminist Formations*.

FRANCO BERARDI, BIFO

Agitador cultural, activista dels mitjans i filòsof multidisciplinari. Als anys setanta va estar implicat en els moviments autònoms italians i en experiències històriques de comunicació alternativa com Radio Alice. A la dècada següent, va preconitzar la futura explosió de la xarxa com a vast fenomen social i cultural, i des de 2005 ha estat agitador del moviment de les «televisions de carrer» (*tele-streets*) a Itàlia. És autor de nombrosos assajos sobre transformacions del treball, innovació i processos de comunicació en el capitalisme, que s'han publicat en diversos països. En castellà destaquen, entre d'altres: *La fábrica de la infelicidad: nuevas formas de trabajo y movimiento global* (Traficantes de sueños, 2003); *Máquina imaginativa no homologada* (Edic. de intervención cultural, 2004); *El sabio, el mercader y el guerrero. Del rechazo del trabajo al surgimiento del cognitariado* (Acuarela, 2007) i *La sublevación* (Artefakte, 2013).

JODI DEAN

Professora d'Humanitats i Ciències Socials al Hobart and William Smith Colleges de Geneva, Nova York. Autora o editora de dotze llibres, entres els quals destaquen *Democracy and Other Neoliberal Fantasies* (Duke University Press), *The Communist Horizon* (Verso) i *Crowds and Party* (Verso), en castellà *Multitudes y partido* (Edicions Bellaterra, 2013 i Katakarak, 2017). La seva recerca se centra en àmbits de la teoria política contemporània, teoria política moderna, comunisme, teories dels mitjans digitals, postestructuralisme, psicoanàlisi, teoria feminista i canvi climàtic.

MARCELO EXPÓSITO

Ha exercit la docència i presentat el seu treball artístic en nombrosos institucions d'Europa i Amèrica Llatina, com el PEI Programa d'Estudis Independents del MACBA, que va ajudar a fundar el 2006; la Universitat Pompeu Fabra i l'Escola Elisava a Barcelona; les Universitats de Buenos Aires i La Plata a l'Argentina i el Museo Universitario de Arte Contemporáneo (MUAC) de la UNAM a Mèxic. Va ser cofundador i coeditor de la revista *Brumaria* i ha escrit o editat, sol o en col·laboració, diversos llibres sobre teoria crítica, activisme cultural i història de

l'avantguarda, entre els quals destaquen *Modos de hacer. Arte crítico, esfera pública y acción directa* (2001), *Producción cultural y prácticas instituyentes* (2008), *Los nuevos productivismos* (2010), *Walter Benjamin, productivista* (2013), *Conversación con Manuel Borja Villel* (2015) i monografies sobre Pere Portabella, Chris Marker i Tucumán Arde. Actualment exerceix de diputat a les Corts Generals espanyoles i és secretari tercer del Congrés dels Diputats.

marceloexposito.net

ANSELM JAPPE

Filòsof i teòric de la «nova crítica del valor» i especialista en el pensament de Guy Debord. És autor de *Guy Debord* (1993, Anagrama 1998), *Las aventuras de la mercancía* (Pepitas de calabaza, 2016), *Crédito a muerte: la descomposición del capitalismo y sus críticos* (Pepitas de calabaza, 2011), *La Société autophage. Capitalisme, démesure et autodestruction*, 2017 (pròxima versió castellana a Pepitas de calabaza). Col·laborador de les revistes alemanyes *Krisis* i *Exit!*, fundades per Robert Kurz, que han desenvolupat la «crítica del valor». Actualment exerceix de professor a l'Accademia di Belle Arti de Sassari (Itàlia) i ha estat professor visitant en diverses universitats europees i llatinoamericanes.

CHRISTINA KIAER

Professora d'Art Modern a la Northwestern University, especialista en art rus i soviètic, política de l'avantguarda i teoria i art feministes. Ha comissariat, amb Robert Bird i Zach Cahill, l'exposició *Revolution Every Day*, amb motiu del centenari de la Revolució d'Octubre, a l'Smart Museum of Art, University of Chicago (setembre 2017 – gener 2018), i és coautora del catàleg *Revolution Every Day: A Calendar* (Milan: Mousse Publishing, 2017). És autora d'*Imagine No Possessions: The Socialist Objects of Russian Constructivism* (MIT Press) i de *Collective Body: Aleksandr Deineka and the Lyrical Prospects of Socialist Realism* (de pròxima aparició, University of Chicago Press), així com del volum *Everyday Life in Early Soviet Russia: Taking the Revolution Inside* (Indiana University Press), coeditat amb Eric Naiman.

MAURIZIO LAZZARATO

Sociòleg i filòsof instal·lat a París. Els seus treballs d'investigació sobre el deute (*La fabrique de l'homme endetté* i *Gouverner par la dette*) l'han portat a interrogar el concepte de guerra (*Guerres et Capital*, coescrit amb Eric Alliez), que al seu torn

l'ha conduït a problematitzar el concepte de «revolució» (està a punt de publicar-se el seu llibre *Révolutions et guerres*). Guerra i revolució són els dos grans conceptes exclosos del pensament crític després de 1968.

GERARDO PISARELLO

Doctor en Dret i professor de Dret Constitucional a la Universitat de Barcelona, actualment és primer tinent d'Alcaldia d'Economia i Treball, Ciutat Digital i Relacions Internacionals de l'Ajuntament de Barcelona. Ha escrit diversos llibres sobre constitucionalisme, drets humans i dret a la ciutat, entre els quals destaquen *Vivienda para todos. Un derecho en (de)construcción* (2003), *Los derechos sociales y sus garantías* (2007), *La ofensiva del constitucionalismo antidemocrático* (2011) i *Procesos constituyentes. Caminos para la ruptura democrática* (2012). També és coautor de *No hay derecho(s). La ilegalidad del poder en tiempos de crisis* (2012) i *La bestia sin bozal. En defensa del derecho a la protesta* (2014). Durant més de deu anys ha estat vicepresident de l'Observatori dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (Observatori DESC).

CÉSAR RENDUELES

Doctor en Filosofia i professor de Sociologia a la UCM. Va ser membre fundador del col·lectiu d'intervenció cultural La Dinamo. Durant vuit anys es va encarregar de la coordinació cultural del Círculo de Bellas Artes de Madrid. Ha editat textos clàssics de Karl Marx, Walter Benjamin, Karl Polanyi, Jeremy Bentham o Antonio Gramsci. El 2013 va publicar *Sociofobia. El cambio político en la era de la utopía digital*, el 2015 *Capitalismo canalla* i el 2016 *En bruto. Una reivindicación del materialismo histórico* i, amb Joan Subirats, *Los (bienes) comunes. ¿Oportunidad o espejismo?*. Els seus treballs s'han publicat en una desena de països. Escriu habitualment en el suplement literari del diari *El País* i en altres mitjans de comunicació.

MARÍA EUGENIA RODRÍGUEZ PALOP

Professora titular de Filosofia del Dret, Filosofia Política i Drets Humans a la Universidad Carlos III de Madrid. Actualment, és subdirectora i responsable de Relacions Internacionals de l'Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas de la Universidad Carlos III de Madrid, on a més dirigeix la Càtedra Unesco «Violencia y derechos humanos: gobierno y gobernanza», la Càtedra Antonio Beristain d'Estudis sobre el Terrorisme i les seves Víctimes, i el Grup d'Estudis

Feministes. També és codirectora del Màster en Drets Humans i Democratització de la Universidad Externado de Colombia. Ha publicat diversos llibres en coautoria, les monografies *La nueva generación de derechos humanos. Origen y justificación* (Dykinson, Madrid, 2001; segona edició revisada i ampliada, 2010) i *Claves para entender los nuevos derechos humanos* (La Catarata, 2011).

JAIME VINDEL

Investigador postdoctoral Juan de la Cierva a la Universidad Complutense de Madrid i membre del claustre de professors del Programa d'Estudis Independents del MACBA. Ha desenvolupat el seu treball en universitats de l'Argentina, Xile i Espanya, cosa que li ha permès investigar els encreuaments entre l'art, l'activisme i la política en aquells contextos des de la dècada dels seixanta fins a l'actualitat. És membre de la Red Conceptualismos del Sur i va formar part de l'equip curatorial de l'exposició *Perder la forma humana. Una imagen sísmica de los años ochenta en América Latina* (MNCARS, 2012). És autor dels llibres *Transparente opacidad. Arte conceptual en los límites del lenguaje y la política* (Madrid: Brumaria, 2015) i *La vida por asalto. Arte, política e historia en Argentina entre 1965 y 2001* (Madrid: Brumaria, 2014), així com coeditor i coautor dels volums *Desacuerdos. Crítica, 8* (Barcelona: MACBA, 2014) i *Desinventario: esquirlas de Tucumán Arde en el Archivo Graciela Carnevale* (Santiago de Xile: Ocholibros, 2015).